

В.М. Слома

*к.ю.н., доцент кафедри інтелектуальної власності та приватного права
юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету*

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Спадкування в Україні здійснюється двома шляхами: за законом та за заповітом.

Відповідно до ст. 1233 ЦК України заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Заповіт є особливим правочином, згідно з яким правові наслідки пов'язуються зі смертю заповідача, а також з волею спадкоємців.

За своєю юридичною природою заповіт – односторонній правочин з волевиявленням однієї особи (за винятком заповіту подружжя), внаслідок чого після її смерті у осіб, зазначених у заповіті, виникає чи зникає право на одержання спадщини [1, с. 381].

Право на заповіт регламентується ст. 1234 ЦК України. Цю юридичну категорію необхідно розглядати у двох аспектах:

- в об'єктивному – сукупність юридичних норм, які надають певній особі можливість розпорядитися власним майном на випадок своєї смерті;
- суб'єктивному – встановлена законом можливість певної особи скласти заповіт. Отже, складання заповіту – це не обов'язок вищеназваної особи, а її право. Іншими словами, вона обирає один із двох наданих їй законом варіантів поведінки: або розпоряджається власним майном на випадок своєї смерті; або не вчиняє цієї дії [2].

Чинне цивільне законодавство передбачає наступні види заповітів:

- заповіт з умовою;
- заповіт подружжя;
- секретний заповіт;

Новелою ЦК України є заповіт подружжя. Кодекс 1963 року дані відносини не регулював. Варто зазначити, що заповідачем може бути тільки подружжя, тобто особи, які перебувають у зареєстрованому шлюбі. Фактичні шлюбні відносини не породжують права на спільний заповіт.

Відповідно до ч. 1 ст. 1243 ЦК України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. Таким є майно, набуте подружжям за час шлюбу незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) (ст. 60 СК України).

Що стосується особистого майна кожного з подружжя, то стосовно нього можна скласти окремі заповіти.

Істотне значення для дійсності заповіту відіграє його форма – той спосіб, за допомогою якого учасники фіксують волевиявлення, спрямоване на укладення правочину [3, с. 47]. Заповіт подружжя повинен бути складений у письмовій формі, із зазначенням місця і часу складання заповіту, дати та місця народження заповідача та підписаний особисто заповідачем та нотаріально посвідчений.

Спадкування за заповітом у даному випадку відбувається після смерті другого з подружжя. Згідно з ч. 2 ст. 1243 ЦК України у разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У такому випадку, як вірно зазначає І. Сандугей, матеріальне становище вдови або вдівця не погіршується [4]. Крім цього, у разі смерті одного з подружжя той з подружжя, який пережив обмежений у праві розпорядження майном. Нотаріусом накладається заборона на відчуження майна,

вказаного у заповіті. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті.

Варто відзначити, що за життя дружини та чоловіка кожен з них має право в будь-який час відмовитися від спільного заповіту. Право на відмову від заповіту може бути реалізоване тільки за життя подружжя, тому після смерті одного з них, другий не має права скасувати чи змінити цей заповіт. Оскільки заповіт укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню, то відмова від заповіту також підлягає нотаріальному посвідченню.

Заповіт подружжя крім позитивних, має також і негативні риси. Ми погоджуємось з вченими, які вказують на істотні обмеження, що зумовлюються цим правочином, оскільки волевиявлення, зроблене задовго до часу смерті другого з подружжя, може негативно вплинути на його права. Так, матеріальний і фізичний стан одного з подружжя, що залишиться живим, може істотно погіршитися після смерті іншого з подружжя. Виходом з цієї ситуації може стати укладення договору довічного утримання, але майно знаходитиметься під заборонаю відчуження. Отже, така об'єктивна умова може бути підставою для скасування або часткової зміни заповіту подружжя судом [5, с. 1011].

Спірним також залишається питання, пов'язане з реалізацією права на обов'язкову частку у спадщині.

Отже, питання, пов'язані із застосуванням на практиці заповіту подружжя, є досить актуальними, дискусійними та вимагають подальшого наукового дослідження.

Використані джерела:

1. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – Т. 1. – 480 с.
2. Ковальчук Я. Право на складання заповіту // www.justinian.com.ua.
3. Заїка Ю.О. Форми заповіту: шляхи вдосконалення // Вісник академії адвокатури України. – 2006. – Випуск 5. – С. 47-52.
4. Сандугей І. Один заповіт на двох // www.golos.com.ua.
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – Т.ІІ. – 1088 с.